

Bir Sorunun Cevabı

Soru: Geçenlerde medya organları, malî krizin en kötü dönemlerinin sona erdiği, bazı Batılı devletlerinin ekonomilerinde iyileşme belirtileri görünmeye başladığı ve bunun da harcanan çabaların ilk meyvesi olduğu şeklindeki basın şirketlerinin tahminlerini yayınladılar. Bu basın raporları, borsa ve banka karlarına ilişkin ekonomi ve siyasî uzmanlarının iyimser görüşlerine ve petrol fiyatının yükselişe geçmesinin de küresel ekonominin en düşük seviyeleri gördüğünün ve iyileşmeye başladığının bir göstergesi olduğunu, bunun da petrol fiyatlarının yükselmesine yol açtığı şeklindeki sözlerine yer verdi! O halde ekonomide bir iyileşme olduğu doğru mudur? Şayet böyle değil, bunlar da küresel malî sisteme olan güveni geri kazandırmaya yönelik sırf medya şişirmesi ise; o halde borsalardaki hisse senetleri ile emtia ve petrol fiyatının yükselmesindeki bu görünümleri ortaya çıkaran nedir?

Cevap:

Ekonominin iyileştiğine karar vermek için malî piyasaların değerinin veya emtia fiyatlarının yükselmesine bakmak gibi sadece malî göstergelere bakmak hatalıdır. Bilakis şirketlerin üretim hacmine, millî gelir toplamına, işsizlerin sayısına, emtia fiyatlarının tüketiciye yansımaya, tüketicilerin ve şirketlerin harcama kapasitesine, ipotek altındaki evlerin sayısına, General Motors gibi köklü şirketlere kadar dayanan açıklanmış iflas durumlarına... ve diğer ekonomik görüntülere bakmak kaçınılmazdır. Ayrıca ortaya çıkmaktadır ki dünyanın dört bir tarafında ekonominin iyileştiğini gösteren herhangi bir olumlu gösterge bulunmamaktadır!

Krizin devam ettiğini gösteren bazı verileri aşağıda zikredeceğiz:

1. Amerika'da Ekonominin Durumu:

Amerika'daki işsizlik oranı, %8,9'a dayanmıştır ki bu, 26 seneden bu yana en yüksek orandır ve millî gelir düzeyi de bu senenin ilk çeyreğinde %6,1'e gerilemiştir. Emtianın satış hacmi ile orantılı olması için şirketler, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana arzedilen emtiayı en düşük seviyeye düşürdüler. Zira 2008 yılının dördüncü çeyreğinde 25,8 milyar dolar düşmesinin ardından 2009 yılının ilk çeyreğinde de 103,7 milyar dolar oranında düşmüştür. Keza 2009 yılının ilk çeyreğinde yıllık yatırım hacmi %38 oranında ve 2008 yılının dördüncü çeyreğinde %23,6 oranında düşürülmesinin ardından 2009 yılının ilk çeyreğinde ise emtia ve hizmet ihracat kapasitesi %30 oranında düşmüştür. Yine borcun ödenememesi nedeniyle mortgage üzerindeki haciz durumlarının sayısı yükselerek 2009 Mart ayında 341,180'e dayanmıştır. Bu sayı da 2009 Şubat ayından bu yana %17 ve 2008 Mart ayından bu yana %46 oranında bir artışı oluşturmaktadır. Tüm bunların yanı sıra Amerikan Hükümeti, çöken bankalara ve kreditor şirketlere milyarlarca dolar harcamıştır. Eğer Birleşik Devletler'in durumu böyle ise, diğer Batılı devletlerin aynı sıkıntıyı çektiğinde şüphe yoktur.

2. Almanya'da Ekonominin Durumu:

Almanya'da işsizlik oranı, %8,2 oranına dayanmıştır ki bu, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ulaşılan en yüksek orandır. Eğer seçimler yaklaşmamış ve Hükümet de işsizlik oranını açıklamaya gitmemiş olsaydı elbette açıklanan işsizlik oranı, bu orandan daha yüksek olurdu. Zira 28.05.2009'da İşçi Sendikaları Federasyonu, işini kaybeden personel oranının artmakta olduğunu ve işini kaybeden personel oranına ilişkin gerçek verilerin değiştirildiğini açıklamıştır. Bunun yanı sıra işsizlik oranındaki artışı azaltmak amacıyla günlük çalışma saatleri düşürülmüştür. Yine güven sektöründe bir ekonomist olan "Andres Reyes", hem gerçeğinin aksini yansıtmak, hem de Haziran ayında iyileştiğini göstermek için işsizlik verileriyle oynandığına dikkat çekmiştir. Zira şöyle demiştir: "Hiç şüphe yoktur ki pek çok personel, yakında işini kaybedecektir... İşçi sektörü, Alman ekonomisinin iyileşmesi yolunda zayıf nokta olarak kalmıştır."

Ayrıca ağır fabrika ve ekipman fabrikaları yönetimleri, Alman sanayisinin küresel açıdan halen zayıf olup küresel gereksinimlerle uyuşmadığı hususundaki endişelerini dile getirmişlerdir.

Alman mühendislik sektörü, geçen seneye kıyasla Nisan ayında %58 oranında düşüş yaşamıştır, ortaya çıkmasından bu yana bu sektör için en büyük gerileme sayılır. Zira bir ağır fabrika kurucusu şöyle demiştir: "Küresel talepte %60 ve iç talepte %52 daralma yaşanmıştır. Avrupa

ekonominin en büyük sahibi Alman Hükümeti de bu sene sadece %6 oranında daralma beklemektedir ki bu da ulaşılan en düşük orandır. Bazı ekonomist gözlemciler ise Hükümetten daha kötümserdirler."

3. Genel Olarak Avrupa'da Ekonominin Durum:

İşsizlik oranının yükselmesi, yani tüketicilerin harcamalarını kısması nedeniyle 2009 Mart ayında perakende satış, hızla düşmüştür. Zira "Bloomberg" Şirketi Müdürleri, işsizlik oranı yükselmeye devam edeceğinden dolayı tüketicilerin, hala iş piyasası hakkındaki kötü haberlere kulak verdikleri görüşündeler. Yine Amsterdam'daki FORTIS Nherland Bankası'ndaki Avrupalı ekonomistlerin başkanı Nick Conns şöyle demiştir: *"Avrupa'daki işsizlik oranı, Mart ayında %8,9'a yükselmiştir ki bu da otuz seneden bu yana en yüksek orandır. Avrupa Komisyonu'na göre ise bu oran, gelecek sene %9,9 ve daha sonra 2010 yılında %11,5'e yükselecektir. Yine Avrupa Komisyonu'na göre euro bölgesi ekonomisi, bu sene %4 oranında daralacaktır ve bu da ihracatın gerilmesi ve şirketlerin çalışanlarının sayısını azaltmasından dolayıdır."*

4. Japonya'da Ekonominin Durumu:

Japonya'da işsizlik oranı, 2009 Nisan ayında %5'e dayanmıştır ki bu da beş seneden bu yana en yüksek orandır. İçişleri ve Haberleşme Bakanlığı tarafından yayınlanan aylık raporda 3,46 milyon işsiz olduğu, bunun da geçen senenin Nisan ayındaki %25,8 oranından daha yüksek olduğu, iş arayan her 100 kişiden sadece 46 kişinin işi olduğu ve bunun 1999 yılından bu yana en kötü oran olduğu geçmektedir.

Hükümet, geçen senenin aynı ayına oranla Nisan ayında %0,1 oranında gerilme gösteren temel tüketim ürünleri fiyatlarına ilişkin bir gösterge yayınladı. -Taze gıda fiyatlarının istisna edildiği- tüketim ürünleri göstergesi, Mart ayında düşüş göstermiştir ki bu da bir buçuk seneden beri ilk düşüştür ve küresel ekonomik durgunluk ortamında talepte düşüş ortaya çıkmıştır.

Ayrıca hane harcamaları oranı, geçen senenin aynı ayına oranla Nisan ayında %1,3 oranında düşmüştür ki hane harcaması, özel tüketimin temel göstergesi sayılır ve bu da Japonya'nın gayri safi milli hâsılasının yarısından fazladır. Yine Japonya'nın gayri safi milli hâsılası, %10 oranında azalmıştır. Zira Japon gayri safi milli hâsılası, Ocak ayından Mart ayına kadar 1947 yılından bu yana Japon ekonomisi için en kötü gerileme şeklinde azalmaya başlamıştır. Zira Asya Ekonomik Topluluğu Başkanı "Glen Major" şöyle demiştir: *"%10 oranında bir gerileme, genel olarak büyümede durgunluk sayılır ve Japon ekonomisi bu sene içerisinde %9,7 oranında daralarak neredeyse bu sınıra ulaşacaktı. Bu da ekonomik krizin, Japon ekonomisine -ki o, büyüyen bir ekonomidir- ağır bir darbe indirdiğini göstermektedir."*

5. Küresel Ekonominin Durumu:

Belki de küresel ekonominin iyileşme yolunda olup olmadığını gösteren en büyük gösterge, mevcut küresel ekonominin sağlığıdır. New York Times Gazetesi'ne göre gelişmiş ülkelerin ekonomisi, on yıllardan bu yana en kötü çeyrek yılı görmüştür. Yine Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, 25.05.2009'da, daha kötüsünün gelmekte olduğunu gösteren göstergeler olduğunu, teşkilat içerisindeki otuz ülkenin gayri safi milli hâsılasının daha önceki çeyreğe oranla bu senen ilk çeyreğinde %2,1 oranında daraldığını, bu rakamın kesinleşmesi halinde bu düşüşün teşkilatın bunun gibi bilgileri toplamaya başladığı 1960'tan bu yana en düşük oran olacağını ve teşkilata üye ülkelerin millî gelirinin 2008 yılının son çeyreğinde %2 oranında düştüğünü belirtmiştir.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı ülkelerinin ekonomisi, Dünya Bankası'na göre dünya millî geliri toplamının %71'ni oluşturmaktadır. Bu ekonomiler, geçen seneye göre bu senenin ilk çeyreğinde %4,2 küçülmüştür. Amerika'nın bundaki payı, %0,9 iken Japonya'nın payı %1 ve euro bölgesindeki en büyük 13 ülkenin payı %1,3 ve diğer devletlerin payı ise %1'dir. Teşkilat üyeliğine ortaklığı olmayan az devletlerden biri olan Çin'in ekonomisi ise ilk çeyrekte büyümeye devam etmiştir.

İşte bunların hepsi, küresel ekonominin gerçek vakiasının, ekonomik kriz karşısında iyileşmediğini bilakis hala krizin sıkıntısını çektiğini göstermektedir.

Hisse senetleri piyasalarında, emtia ve hizmet fiyatlarında yükselme gözlemlenmesinin nedenine gelince; şu üç sebepten dolayıdır:

Birincisi: Amerikan Hükümeti'nin, Sigorta Şirketi [AIG]'e vergi mükellefi fonlarından 173 milyar dolar destek vermesidir. Şirket, bunun 90 milyar dolarını Amerikan ve Avrupa bankalarına olan borçlarını ödemeye harcamıştır. Nitekim 15.03.2009'da AIG Sigorta Şirketi, pek çok bankaya ve kuruma para dağıtımında bulunduğunu açıklamıştır. Zira Goldman Bankası, toplamda 12,9 milyar dolar, Merrill Lynch Bankası 6,8 milyar dolar, Bank of America 5,2 milyar dolar, Citigroup 2,3 milyar dolar, Wachovia 1,5 milyar dolar, Barclays 8,5 milyar dolar ve İsviçre UBS 5 milyar dolar almıştır.

Sigorta Şirketi [AIG]'in kurtarılmasına ilişkin olarak Amerikan Merkez Bankası Başkanı Ben S. Bernanke, şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: *"Bu AIG Şirketi, mantıksız farklı bahislere girdi ve bu bahislerin başarısızlığı ortaya çıkınca bu şirket de başarısız oldu ve mali piyasalar sisteminde çöküş yaşandı."* Halkın öfkesine yol açacağı korkusuyla Hükümet, bu bankalara doğrudan yardım etmemek için de AIG Şirketi'ne destek vermiştir ki o da rolü gereği bu paraları bankalara ulaştırmıştır. Dolayısıyla 4,2 milyar dolar tutarında kâr ilan eden Bank of America, 1,6 milyar dolar kâr ilan eden Citigroup ve 1,8 milyar dolar kâr ilan eden Goldman Sachs gibi bu bankaların pek çoğu kâr ettiğini ilan etmişlerdir. Avrupa'da ise, Barclays Bankası, 5,28 milyar sterlin tutarında kâr ettiğini ilan etmiştir. Dolayısıyla da bu bankaların hisseleri yükselmiştir.

Aslında hisse senetlerinin fiyatlarındaki bu yükselme, kârlı bir ekonomik canlılık yüzünden değildir. Bilakis etkisi hala sona ermemiş olan bu destek yüzündendir.

İkincisi: Bu senenin başında Amerikan Hükümeti, Amerikan bankalarına destek verecek ve büyük bir sıkıntı içerisinde olmayıp iyi oldukları intibasını vermek amacıyla da Amerikan bankalarına yatırım yapanlar arasında güven ruhu oluşturmaya hedefleyen bir program açıklamıştır. Bu program, zorda kalan banka varlıklarının çoğunun bütçe programından silinebileceği intibasını vermek için Amerikan Hazinesi Genel Sekreteri Timothy Geitner tarafından belirlenmiştir. Keza 06 Mayıs 2009'da ise Hükümet, JP Morgan ve Goldman Bankaları gibi bazı bankaların, hükümet desteğine ihtiyaçları olmadığını açıklarken Bank of America, Morgan ve Stnley gibi bankaların kısmi hükümet desteğine ihtiyaç duyduklarını açıklamıştır. Sonuçta en büyük 10 Amerikan bankası, sadece 75 milyar dolara ihtiyaç duymaktadır. Yani bu, çok kolay bir şekilde kapatılabilir, Hükümet de kongreden daha fazla destek istemeye gerek duymamaktadır! İşte bu atmosferler ve açıklamalar, Amerikan bankalarının hisselerinin yükselmesine neden olmuştur. Zira Wells Fargo'nun hisseleri, %8-5, Morgan Stanley'in hisseleri %0,9, Bank of America'nın hisseleri %4 ve Citigroup'un hisseleri %7 oranında yükselmiştir. Açık ki yaşanan bu durum, aynen spekülörlerin herhangi bir şirketin ekonomik durumunun ilerlediği veya bu şirketin ilerleme kaydetmesi beklendiği hakkında spekülasyonlar yaptıkları gibi hisse senetlerinin yükselmesine yönelik manevî propaganda desteğine benzemektedir. Dolayısıyla bu da güvenin artmasına ve hisse senetlerinin yükselmesine yol açmakta, ardından da spekülasyonun maksadı hâsıl olmasıyla tekrar inişe veya çöküşe geçmektedir. Tıpkı mevcut ekonomik krizin sebeplerinde olduğu gibi. Bunun içindir ki yatırımcılara isabet eden sevinç hali bir yana pek çok gözlemci, deneyimlerin trajik sonuçları işaret ettiğini ifade etmişlerdir. Mesela Mick Hollond şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: *"Piyasalara yönelik testler yapılması, zaman kaybıdır."* Praxis Trading Şirketi'nin Para Tüccarı Yara Harris, şöyle demiştir: *"En kötü ihtimalle burada bir aldatma ve yanlış bir şeyin testi vardır. Bana göre işsizlik oranından veya Citigroup Topluluğu, JP Morgan'dan daha güçlü olduğundan bahsedilmesi gülünç bir durumdur. Bu nedenle bu icraatlar sona erdiğinde mutlu olacağım ve bankaların yapısının son birkaç yıl içinde kötüleştiğini söyleyen diğerleri ile müttefik olacağım. Onların şu anda bir kaosa düştüklerini açıklayan şey de budur."* Yine 04 Mayıs 2009'da Küresel Finans İzlenim, küresel kredi krizindeki Amerikan mali kuruluşlarının zararını, 2,7 trilyon dolar olarak takdir etti. Yani bu, altı ay önce yayınlanan tahminleri ikiye katlamıştır.

Üçüncüsü: Bu senenin başında hem Amerikan Merkez Bankası hem de İngiliz Merkez bankası, bankaların kötü varlıklarının, şirket tahvillerinin ve zorda olan diğer mali varlıkların satın alınmaya başlanacağına ilişkin planlar açıkladılar. Tabii ki daha fazla para enjekte edilmesinin, enflasyona ve emtia ile hizmet fiyatlarının yükselmesine yol açması kaçınılmaz bir durumdur.

Çünkü para arzındaki artış, alım gücünün zayıflamasına, dolayısıyla da enflasyona, yani fiyatların yükselmesine yol açacaktır. Nitekim İngiliz Merkez Bankası, daha önce 1930 yılından bu yana en düşük seviyeye ulaşan ekonominin sıkıntılar görmesine yol açan ekonomideki enflasyon oranının yükselmesinden duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Zira İngiliz Merkez Bankası'ndan yapılan açıklamada şöyle geçmiştir: *"Umut verici belirtiler var."* Yani kötüleşme çarkı yavaşlamaya başlamıştır. Ancak İngiliz Merkez Bankası, enflasyon oranının yükselmesi nedeniyle yavaşlamanın gerilediğini söylemiştir. Zira %2,9'a ulaşmıştır ki bu da %2 olması beklenen orandan daha yüksektir. Bu da petrolün varil fiyatının 36 dolardan 58 dolara yükselmesine açıklık getirmektedir. Yani petrol fiyatının yükselmesi, petrole olan talebin arttığını göstermemektedir. Zira enerji tüketimi, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ilk kez 2009'da düşmüştür ki bu, küresel ekonominin, iyileşmeden çok çok uzak olduğunu açıkça göstermektedir. Mülahaza edilmeye değerdir ki petrolün fiyatı, genellikle doların değeri düşük olduğunda artmıştır. Bunun içindir ki petrol fiyatının yükselmesinin, petrole olan talep artışına dair bir gösterge olmasını gerektirmemektedir. Çünkü Amerika, doların değerinin çökmesini engellemek için petrolün fiyatını tekeline almaktadır.

Binaenaleyh Batılı ekonominin iyileşmesinden bahsetmek için henüz çok erkendir ve Batılı Hükümetlerin faiz oranlarını düşürme ve kötü mal varlıklarını satın alma politikasını takip etmeleri, sadece ekonomik çöküşü geciktirmekten öte bir şey değildir. Bilakis beklenen o ki Batılı Hükümetlerin piyasaları paraya boğmaları, enflasyona, emtia piyasasının çökmesine nakit baloncukların oluşmasına, ardından da dünyanın şu anda tanık olduğundan daha büyük bir felaket yol açacaktır.

H. 06 Cumâde's Sâni 1430

M. 30 Mayıs 2009